

OPINIÓ**EX-INVESTIGADOR CIENTÍFIC DEL INSTITUT
D'INVESTIGACIÓ EN INTEL·LIGÈNCIA
ARTIFICIAL DEL CSIC****- 8 setembre 2015 12.21 h**

OPINIÓ

La societat del coneixement i el futur de Catalunya

JAUME AGUSTÍ CULLELL -**EX-INVESTIGADOR CIENTÍFIC DEL INSTITUT
D'INVESTIGACIÓ EN INTEL·LIGÈNCIA ARTIFICIAL DEL
CSIC**

No sorprendrà ningú si dic que estem en crisi. Ho testifiquen cada dia les pàgines d'aquest diari o, a nivell més personal, per exemple les creixents situacions d'estrès i depressió que han esdevingut un problema social important. Estem vivint una crisi col·lectiva que, després d'una llarga gestació, avui se'ns manifesta en forma de crisis diverses: individuals, socials, polítiques, econòmiques, també ecològiques. No som prou conscients del tipus de societat que inexorablement, sense possibilitat de tornar enrere, s'està gestant i desplegant actualment: l'anomenada Societat del Coneixement. Mai com ara ens havíem trobat immersos en el canvi continu provocat per les tecnociències en tots els àmbits de la vida. Ens calen noves brúixoles. Davant el canvi constant ens cal identificar contínuament les necessitats i exigències més bàsiques d'aquesta nova societat. No només per posar-la al servei del

benestar, sinó més fonamentalment per assegurar-ne la supervivència. L'amenaça del canvi climàtic ho exemplifica. En aquest camí de canvi, m'atreviria a dir que ens cal aprendre a crear, afinar i adaptar els valors bàsics per sostenir la societat i el seu benestar en les actuals condicions de globalitat. Els valors són, complementàriament als coneixements tecnocientífics, els coneixements qualitatius més directament connectats a les necessitats i reptes de la nova societat. Els sistemes de valors són precisament allò que ens motiva, cohesiona, estructura i orienta col·lectivament vers una societat del benestar. Per això podem dir amb fermesa que l'actual crisi és en el fons una crisi de valors.

Per explicar-ho em basaré en la teoria dels valors desenrotllada durant anys al CETR liderat per Marià Corbí. I finalment insistiré en l'oportunitat històrica que la societat del coneixement representa per al futur de Catalunya.

L'actual crisi de valors

Estem vivint, així doncs, en plena crisi de valors. D'una banda, no ens serveixen ni la idea que teníem de valor ni el contingut de molts valors heretats del passat. Els projectes de vida col·lectius majoritaris que havien estat tant les religions, primer, com les ideologies, després, són actualment força desconeguts per les noves generacions. D'altra banda, tenim la tendència a pensar que ja sabem què són i com funcionen els valors. Per tant poques anàlisis s'han ocupat de la necessària investigació i renovació a fons dels sistemes de valors.

Els sistemes de valors

Què són els valors?

Els valors no són virtuts fixades, sempre vàlides, qualitats que ens vénen donades amb la mateixa naturalesa humana racional. Els valors són creats per nosaltres en el parlar. Els valors són el component més comunicatiu de la paraula, en el sentit de crear comunitat. Són crides a la cohesió, motivació i orientació col·lectives enfront d'unes necessitats per sobreviure. Tot allò que cohesiona, motiva i orienta els col·lectius humans vers el benestar, ho anomenem valors. Per exemple, davant la tendència a procurar solament per a nosaltres mateixos, la solidaritat és un valor bàsic i general que ens cohesiona, motiva i orienta a ser socials, a actuar en benefici de tothom, qualitat necessària a la supervivència, especialment en les condicions de globalitat actuals. Gràcies als valors podem respondre amb decisió, sense dubtes, a les necessitats canviants, a les diferents formes de sobreviure de cada cultura en cada època històrica.

Contràriament als animals programats per la genètica, nosaltres necessitem ser cohesionats i motivats pels valors immersos en la parla. La humanitat no es diferencia solament pels seus gens sinó principalment pel geni de la parla. La humanitat realitza el pas dels gens al geni de la parla. I gràcies a la parla, la capacitat no solament per afrontar els canvis, i ara el canvi continu, sinó per provocar-lo en un procés de creació i innovació contínua.

Els valors es dirigeixen més al cor, al sentir, que no pas al cap, a la raó. Són qualitats concretes i operatives, estímuls i recursos per a la supervivència. És a dir, els valors són coneixements qualitatius que no obeeixen la lògica conceptual i deductiva de la raó com fan

les tecnociències. Els valors obeeixen una lògica qualitativa de contraposicions binàries. Per exemple, la contraposició entre bo i dolent, plaer i dolor, per esmentar-ne dues de ben generals i primàries. La raó és necessària i “amb dret a veto”, com diria Raimon Panikkar, però ella sola no és suficient. Li cal aliar-se amb el sentir, amb els valors, per ser efectiva. Per arribar al cor, a sentir-se realment motivat a actuar, després de raonar ?si hi ha temps per fer-ho? cal intuir i sentir que això que anem a fer està bé, contràriament a allò contraposat en el sentir, allò que està malament.

¿Com operen els valors?

Els valors solament funcionen, són operatius i eficaços quan es dirigeixen al cor, al sentir, que no pas al cap, a la raó. I ho fan per parelles oposades de valor-contravalor. Per exemple, tenim el valor general basat en la contraposició entre esperit d'equip i individualisme autàrquic, com dues formes de sentir, l'una pròpia de la societat del coneixement i l'altra pròpia del neoliberalisme. També tenim el sentir contraposat entre simbiosi amb l'entorn i explotació de l'entorn. Quan parlem d'un sistema de valors hem de sentir també el corresponent sistema de contra-valors i qui defensa o sosté l'un o l'altre. Sense les contraposicions sensibles i qualitatives pròpies dels valors tindríem una simple diversitat de significats descriptius, conceptes sense capacitat de motivar, de despertar interès fins a la passió. Cauríem en la indiferència, en la indecisió, fins arribar al tant me fa, una xacra social indicativa de la crisi de valors d'avui.

Per exemple, la flexibilitat i tolerància són valors bàsics generals en una societat en canvi

continu. No són fonamentalment conceptes a entendre sinó formes de sentir que cohesionen, motiven i dirigeixen la conducta humana. Hem de sentir la necessitat de ser flexibles i tolerants en la societat dinàmica actual, enfront del seu contra-valor, la rigidesa i intolerància pròpies de societats estàtiques del passat.

Els valors no són determinats únicament per les necessitats o per la seva utilitat. Separar els valors per la utilitat porta a la seva degradació. Per exemple, la democràcia sense els altres valors que la sostenen, especialment sense la justícia social, es degrada ràpidament. O l'ús de la meditació exclusivament per l'efectivitat ja sia en la guerra, o en l'empresa, o bé posar la creativitat al servei exclusiu de l'enriquiment d'uns pocs, malmeten tot el sistema de valors, ja que aquests s'impliquen mútuament. No manquen exemples d'això al llarg de la història. Tenim el cas de l'exèrcit israelià, que usà la meditació per a una major efectivitat dels seus soldats. També tenim el cultiu de certs valors per part de la màfia. Ben contràriament, cal cultivar la gratuïtat per enfortir la resta de valors. La bellesa és un bon exemple de valor gratuït. Doncs a part de la utilitat, els valors també responen a una qualitat específica de la humanitat: la que permet actuar gratuïtament, sense afany de treure'n cap profit personal. És l'actuació no centrada en l'ego i les seves necessitats, desitjos, expectatives i temors. Més endavant, en parlar de la *desegocentració* hi insistirem.

Les societats del coneixement

¿ I per què han de canviar els valors? Quan canvia la forma de sobreviure, la cultura, han

de canviar les formes de motivar i cohesionar la gent. Ha de canviar el contingut dels valors, encara que utilitzem sovint els mateixos noms del passat. Per exemple, l'educació és un valor general fonamental que necessita un canvi profund de contingut encara que no li canviem el nom. El mateix passa amb la justícia social, especialment el dret al treball. Hem d'adequar el contingut d'aquests valors bàsics a les societats del coneixement que viuen del canvi i la innovació contínua.

El canvi de valors que exigeix cada canvi cultural profund comporta un període de transició i de crisi de valors. Per exemple, el pas de la cultura de la caça a la de ramaderia i d'aquesta a l'agricultura, comportaren grans períodes de crisi de valors i les seves terribles conseqüències. La Bíblia reflecteix també en el relat de Caín i Abel, la crisi de valors del pas de la ramaderia a l'agricultura. L'agricultura de Caín “mata” la ramaderia d'Abel. L'agricultura i el seu nou sistema de valors va prenent el relleu durant un llarg període de transició a la ramaderia, que queda així en segon pla.

¿ On som avui?

Ens trobem davant d'una societat d'evolució tecnocientífica i social constant. Ens toca viure una mutació cultural, la més ràpida, profunda i perillosa en tota la història de la humanitat. Hem de cercar amb urgència els sistemes de valors capaços de dirigir el canvi continu. Les noves formes de viure basades en la creació contínua i accelerada de noves tecnociències i el seu gran impacte en tots els àmbits de la vida.

Per això la investigació contínua ha esdevingut necessària. Ha esdevingut un valor no

individual com se l'havia considerat en el passat sinó un valor col·lectiu fonamental per a tothom i en tots els àmbits de la vida. Hem de passar de la simple creença rutinària, de les receptes tancades, a la investigació. Així la investigació queda connectada amb la resta de valors, especialment els valors que pressuposa la mateixa investigació.

¿ Què cal fer?

D'una banda, necessitem motivar encara més la investigació tecnocientífica perquè hem passat de viure de simplement produir a viure de crear contínuament nous coneixements, productes i serveis. D'altra banda, aquests canvis profunds en la forma de viure obliguen a investigar amb urgència com crear nous sistemes de valors al ritme dels canvis tecnocientífics i el seu impacte en la família, en els centres educatius, en les feines i les empreses, fins arribar a tots els col·lectius humans. L'ètica passa de ser l'aplicació d'uns valors coneguts de sempre a ser la investigació dels valors apropiats a cada forma de viure.

Així, els canvis continus obliguen els valors a ser variables en interacció amb els canvis *tecnocientífics*. Els valors passen de ser constants a ser variables, de ser sòlids a ser fluids. Passen de ser fixos, per evitar els canvis, a ser fluids per servir les formes i necessitats canviants del viure. Encara més, els sistemes de valors haurien de ser també preventius, que permetin pronosticar, sentir les noves necessitats inclús abans que es produeixin. I així poder orientar la recerca tecnocientífica. El pensament preventiu s'ha d'enriquir amb la valoració preventiva per tal de ser eficaç.

¿ Què caracteritza la Societat del Coneixement?

La conjunció d'aquests dos tipus d'investigació, la investigació tecnocientífica i la investigació dels sistemes de valors capaços de cohesionar, motivar i dirigir la nova societat, caracteritza el que s'ha anomenat Societat del Coneixement. Aquesta es fonamenta en dos tipus de coneixement i de creativitat: la de la tecnociència i la dels sistemes de valors. Ambdues autònomes però en mútua interacció. Per exemple, l'economia hauria de ser especialment sensible i afavorir aquesta interacció entre tecnociència i sistemes de valors. Per finançar un projecte tecnocientífic s'haurien de considerar arreu i més del que es fa ara, els valors o contra-valors que el projecta impulsa, encara que sigui indirectament.

També podríem contrastar les societats del coneixement amb les societats del passat. Estem vivint una mutació estructural de primera importància: el pas de l'obediència productiva, el gran valor del passat, a la llibertat creativa de les societats del coneixement. En el passat, l'obediència dins una jerarquia formava part del sistema social i productiu. En les societats del coneixement ho és la creativitat, impossible sense la llibertat. Aquesta llibertat creativa, realitzada principalment en equip, no s'ha de confondre amb la capacitat individualista d'escollir, com fa a vegades el neoliberalisme. La llibertat creativa és l'oposat de la submissió amb finalitat productiva. Ni tan sols els sistemes de valors poden ser implantats per la força, com ho foren en el passat. Contràriament, han de convèncer, atreure l'adhesió voluntària vers un sistema de valors i, en el millor dels casos, l'adhesió ha de sorgir espontàniament. La creativitat que era gairebé exclusiva d'una

minoria social, d'artistes, de tecnocientífics, de filòsofs, de literats..., esdevé una necessitat en la societat del coneixement, un valor a assumir per la majoria de la població, cadascú en el seu àmbit i al seu nivell. En el món de l'empresa innovadora això significa la fi de l'organització jeràrquica tradicional. Aquesta impedeix la creativitat plena dels seus membres. Això no vol dir caure en un sistema de decisió assembleària dins l'empresa. Un cop acceptat el valor primordial de la llibertat creativa s'ha d'anar veient com implementar-la a través d'estratègies i tàctiques adequades a cada situació. En general les societats del coneixement no són societats uniformitzades pel poder impositiu jeràrquic, sinó que tendeixen a la pluralitat de formes i sovint al multiculturalisme. Les societats del coneixement són generadores de diversitat.

Les societats del coneixement també es caracteritzen pel pas del poder d'imposició o de sotmetre omnipresent en el passat? al poder dels valors col·lectius, fonament d'una veritable democràcia. El pas de l'individualisme egoista a la simbiosi humana i amb el medi. El pas de la informació per explotar millor persones i medi a la veritable comunicació per compartir i pel servei mutu entre la gent i amb el medi. El pas de l'educació per produir a l'educació al llarg de tota la vida per a poder ser lliures i creatius.

¿Per on començar?

Voldria remarcar la importància d'un valor col·lectiu fonamental, font de tots els valors: la capacitat de reconèixer i interessar-se per les coses, no en funció de les necessitats, per treure'n profit personal, sinó gratuïtament, pel

que són i valen realment i això des del silenci de l'ego, quan aquest no dirigeix la nostra vida. Es tracte del pas -o potser millor el camí- de l'egocentració a la desegocentració, dues formes graduals i oposades de sentir, pensar, voler i actuar; una àvida i agressiva, l'altra, despresa i pacífica. Tot i la seva importància cabdal no m'hi puc entretenir. Només recordar que la desegocentració és un pas necessari per donar un altre pas clau en la societat del coneixement ja mencionat. El pas de l'individualisme autàrquic a l'esperit d'equip, a la simbiosi humana i amb el medi. Aquest pas cal fer-lo en tots els àmbits de les societats del coneixement. I per tant, l'educació l'hauria d'incloure. No manquen els textos de les grans tradicions de saviesa on basar la nostra recerca i cultiu de la saviesa en la societat del coneixement.

En les societats jeràrquiques del passat amb l'obediència n'hi havia prou. La desegocentració no era un valor col·lectiu sinó l'ideal d'uns pocs. Però en una societat tant exigent com la societat del coneixement, la tendència a l'egoisme solament temperada per la por a sortir-hi perdent, és contra-productiva, és un impediment a la creativitat en equip. Sense el cultiu de la desegocentració i de l'esperit d'equip no farem res de bo en les societats del coneixement. La impotència de la política actual ens ho mostra contínuament. En les mateixes tecnociències, donada la seva gran especialització i complexitat, no es podrà investigar si no és en equip.

Cap a una societat del coneixement a Catalunya

¿Com podem fer-ho?

Aquesta transició a una societat del

coneixement no és fàcil, però tampoc és una utopia. És possible precisament perquè no hi ha alternativa viable. Ens hi estem jugant la supervivència, el més obvi i més fort dels valors. També és possible perquè d'alguna manera la societat del coneixement ja despunta a l'horitzó. Els valors generals que aquí hem solament presentat ja han començat a concretar-se en algunes empreses capdavanteres. Per exemple, l'organització plana en xarxa i la meditació introduïdes sistemàticament en empreses com Google. El món de l'empresa és un camp vital per experimentar les societats del coneixement. Així el seu èxit en l'empresa no podrà ser ignorat pels mitjans de comunicació i de rebot pels polítics.

Per transitar vers una societat del coneixement només caldria que la majoria de la gent ho reconegués i sentís com realment necessari, sense alternativa, qüestió de vida o mort. I tard o d'hora ho farem. Tant de bo no sia massa tard.

¿I com es tradueix tot això a Catalunya?

Fa uns dies Joan Iglesias i Capelles, el responsable de tirar endavant l'organització de la hisenda catalana feia una conferència molt pedagògica sobre aquesta qüestió. Acabava preguntant-nos quin tipus d'hisenda volíem que organitzés: pagar impostos per força, per por a la multa, o pagar impostos motivats per un valor: perquè tothom tingui serveis públics de qualitat. La segona actitud és la pròpia d'una societat del coneixement. Contràriament, el programa electoral neoliberal del partit republicà americà a l'època Bush presentava els impostos no com un valor sinó com un contravalor, un pes feixuc

sobre les espatlles dels ciutadans que calia alleugerir. I malauradament massa sovint encara s'entén així. Aquesta és una mostra de l'oposició entre neoliberalisme i societat del coneixement.

Catalunya està preparada degut a la seva història - indestruïble de la història europea - per crear una societat del coneixement adaptada a la seva cultura mil·lenària, a la seva situació geogràfica i geopolítica, a la creativitat de la seva gent. Per exemple, a començament del segle dinou ja es construï al carrer Conde del Asalto de Barcelona una màquina de vapor de doble efecte, poc després d'expirar la patent del seu inventor escocès James Watt. I ara, en sintonia amb la societat del coneixement, el president Mas ens deia encertadament que el petroli de Catalunya era la creativitat. Caldria afegir-hi i emfasitzar que la creativitat no pot donar-se sense els altres valors de les societats del coneixement, ja que tots els valors s'impliquen mútuament. Separats els uns dels altres es degraden com hem explicat abans.

¿Quin és el nostre programa de futur?

La transició vers una societat del coneixement catalana és l'únic programa que podria cohesionar, motivar i orientar la societat catalana actual vers un futur de prosperitat i benestar. Atesa la nostra diversitat, la nostra identitat no pot fonamentar-se ni en la llengua ni en la història ni en un sol sistema de valors. Això sí, tots ells compartint uns valors generals i bàsics com els que hem anat mencionant. Necessitem una identitat fundada en un projecte de futur plural. Superant els nacionalismes monoculturals, impositius i uniformitza dors del segle dinou i la dicotomia

entre reivindicació social i reivindicació nacional, ambdues inseparables. La societat del coneixement multicultural és la única possibilitat que tenim si volem evitar la decadència, la marginació, la pobresa i finalment la desaparició com societat catalana. Per endegar la transició vers una societat del coneixement catalana ens cal, a més de veure-la necessària per a la supervivència, tenir la llibertat executiva, legislativa i judicial necessàries per construir-la.

Catalunya en el moment històric actual, amb un dinamisme creixent, especialment en la societat civil, conforma un espai idoni per transitar vers una societat del coneixement catalana. No podem deixar escapar aquesta oportunitat històrica de re-fundació de la nostra societat. Hem de dotar-nos de la llibertat i dels altres valors necessaris per fer-la realitat.